

4: Mijn overgrootvader Gerrit van Ittersum

Mijn overgrootvader werd op 20 juli 1838 “des voormiddags om 10 ure” in Ittersum geboren als vierde zoon van Gerrit Jan van Ittersum en Geertje van Zomeren. Hieronder zie je de inschrijving in de Burgerlijke Stand van de gemeente Zwollerkerspel. Dat was in 1802 een zelfstandige gemeente geworden met een eigen burgemeester, die ook hoogst persoonlijk de inschrijving heeft ondertekend. Het was baron

van Haersolte tot Haerst, in 1837 aangetreden als de tweede burgemeester van de gemeente. Zijn voorganger was Mr. Nilant, die als schout nog de overlijdensakte van Gerrits grootvader Klaas Gerrits had getekend.

De handtekening van zijn vader Gerrit Jan, die aangifte heeft gedaan staat er ook onder. Hij kon dus schrijven, maar het kostte hem zo te zien nog wel wat moeite.

N° 77
 Op heden den *twintigsten* der maand *Juli*
 des jaars *een duizend acht honderd acht en dertig*, des *voormiddags*
 te *10 ure*, compareerde voor den *John Christianus Barouan*
Hausman *notaris* der *Gemeenten van Zwollerkerspel*
Provincie Overijssel, *quaesumende de functie van Officier van den Burgerlijken*
Staat *Gerrit Jan van Ittersum*
 oud *negentien* jaren, van beroep *timmerman*, wonende
 te *Ittersum*, *geassisteerd* met twee getuigen, de eerste genaamd *Derk van*
den Bosch oud *veertien*
 jaren, van beroep *Ughhuizer* wonende te *Ittersum* en de
 tweede *Gerardus van Bethman* oud *veertien*
 jaren, van beroep *landbouwer* wonende te *Ittersum*, dewelke
 onthoofte verklaard, dat *derzelfde* *baron van* *Geertje van*
Zomeren, *zonam* *bevaer* *and* *Levier* *veertig*
 jaer - *op den* *achtste* *daer* *des* *namiddags*
 te *10 ure* *in* *de* *kerk* *Ittersum* is bevalen van den kind
 van het *mannelike* geslacht, *aan* *hetwelk* de voornaam is
 gegeven van *Gerrit*

Volgens deze verklaring en ingevolge requisitie van voornoemde compareant
 hebben wij deze akte opgemaakt, dewelke na gedane voorlezing is geteekend door
 ons, en gemeentecomparant *erkende* getuigen, *verkla*
rende *in* *te* *getuigen* *hij* *naam* *siet* *Ittersum*
tegenwoordig

De Burgemeester
G. J. van Ittersum
G. W. Bethman

Het gezin bestond toen uit 7 personen, maar een jaar later overleed zijn broertje Derk, 2 jaar daarna werd dochter Derkje geboren, de laatste van de familie. Als kind kreeg Gerrit al te maken met

rampspoed. In 1847 en 1848 leed heel Europa onder de aardappelziekte (een schimmel, die knolrot veroorzaakt). Ook op de Nederlandse kleigronden mislukten daardoor de oogsten. Dat leidde tot hongersnood, want al sinds de het

midden van de 18-de eeuw was de aardappel volksvoedsel geworden. Er ontstond vanwege het voedseltekort oproer, ook in Zwolle. In Zwollerkerspel zal dat minder geweest zijn, want men kon hier ook eigen voedsel verbouwen.

1848 staat bij ons bekend als het jaar van de nieuwe grondwet. Thorbecke (foto links onder), geboren in Zwolle, was de drijvende kracht

achter de grondwet. Het was een revolutionair gebeuren, want het bracht de macht bij de volksvertegenwoordiging ten koste van die van de koning. Dat was inmiddels Willem II (foto rechts onder), die zijn vader in 1840 was opgevolgd. Willem II stierf al in 1849, waarna zijn zoon Willem III (waarover later meer) koning werd. Deze had het niet zo begrepen op de grondwet en lag regelmatig in de clinch met Thorbecke.

Het is te betwijfelen of de familie van Ittersum zich erg druk heeft gemaakt over deze ontwikkelingen. Immers stemrecht kregen ze hiermee nog niet, want er gold een inkomensdrempel. In heel Nederland mochten bij de eerste verkiezingen van de Tweede Kamer maar 73.000 mannen hun stem uitbrengen. Vrouwenkiesrecht was helemaal nog niet aan de orde.

Hoewel er nog geen schoolje in Ittersum was zal Gerrit waarschijnlijk wel naar school zijn gegaan, want in 1807 werd via de onderwijswet het onderwijs strenger gereguleerd. Er was weliswaar nog geen officiële leerplicht, maar wel een plicht tot betalen van schoolgeld. Dat wil nog niet zeggen dat iedereen naar school ging. Vooral op het platteland werd er in het

zomerseizoen veel gespijeld omdat de kinderen mee moesten helpen op het land. De onderwijzers waren daar niet blij mee want ze kregen betaald per aanwezige leerling. Het kwam dus voor dat onderwijzers de kinderen mee naar school sleurden. Ze waren niet zachtzinnig de onderwijzers. Ondeugende jongens werden gekastijd met een soort lederen klederklopper of kregen slaag op de blote billen met een roe.

In 1821 werden lijfstraffen op school officieel afgeschaft, maar veel onderwijzers hadden daar geen boodschap aan. Ook ouders zagen het nut in van disciplinaire maatregelen. Billenkoek, geleverd met de vlakke hand, behoorde tot het vaste repertoire. Dus het is aannemelijk dat ook Gerrit wel eens letterlijk op zijn vingers werd getikt. Daarvoor hanteerde de meester een plak, een gemeen stokje met plat uiteinde.

Later werd een zgn. Spaans rietje gebruikelijk. Dit instrument werd nog tot ver in de 20-ste eeuw ingezet ter ondersteuning van het gezag. Ik heb er zelfs nog een keer een tik mee gekregen.

Hoewel er inmiddels (1827) in Zwolle een school voor “prakticale meetkunde toegepast op handwerken” was opgericht, vergelijkbaar met de latere ambachtsschool en LTS of onze huidige vmbo, is Gerrit hier niet naar toegegaan, evenmin als zijn oudere broers, want ze zijn alle drie in de landbouw gaan werken. Het lijkt er dus op dat vader Gerrit Jan geen opvolger had voor zijn timmermanswerkplaats.

Gerrit werd landarbeider. Daghuurder staat ook bij zijn beroep. Dat klinkt niet als een zeker bestaan, maar in die tijd was er veel werk op het land. Er kwamen zelfs seizoensarbeiders uit Duitsland. Zwollerkerspel had goede landbouwgrond. De stad Zwolle werd van graan en groenten voorzien, maar er werd ook veel geëxporteerd naar het buitenland. Veel hooi ging bijvoorbeeld naar het Pruisische leger. Toch kan ik niet goed plaatsen dat de zonen van Gerrit Jan het werk op het land verkozen boven de timmerwerkplaats. Landarbeider was een zwaar beroep. Werken van zonsopgang tot zonsondergang het hele jaar door en 7 dagen per

week. Alleen zondags tussen de melkperioden had je vrij. Door de seizoenen heen bestond het werk o.a. uit: de stal mest op het land brengen met kruiwagens in het voorjaar, hooien met zeis en hooivork in de zomer, uitbaggeren van de sloten in de herfst, reparaties in de winter en alle dagen melken. En dat alles zonder machines.

De moeder van Gerrit overleed in 1858 op 65 jarige leeftijd. Ook zijn vader Gerrit Jan overleed 4 jaar later. Hij werd 74 jaar, een respectabele leeftijd voor die tijd.

Was er wat te beleven voor een jongeman in die tijd? Niet veel. Het hoogtepunt van het jaar was de zomerkermis in Zwolle. Die fungeerde tevens als huwelijksmarkt. Tot 1843 was er ook nog een Paaskermis, maar daar werd toen door een actie van de Christelijke kerken een eind aan gemaakt, want “de gelovigen wilden zich zonder luidruchtig en onstichtelijk feestgedruis voorbereiden op de herdenking van de verrijzenis des Heren” met als bijkomend voordeel “dat de zedelijke verbetering der mindere volksklasse daardoor zou worden bevorderd”. Men had daarmee wel een punt want de kermis was regelmatig het toneel van vechtpartijen waarbij ook messen getrokken werden. Met name de Staphorster boeren waren berucht. Menige vechtersbaas zal in het Huis van Verzekering zijn beland. Daar zaten ze niet alleen want Thom de Vries meldt dat er in 1852 in deze gevangenis 1008 personen verbleven. Aan verder volksvermaak werd weinig gedaan want men was in die tijd de mening toegedaan dat “het volk was om te werken, het uitgaan was voor de burgerij”. Het volk greep ook graag naar de fles en daar was gelegenheid genoeg voor want er waren talloze dranklokalen in de

stad. Het alcoholgebruik beperkte zich niet alleen tot de avonduren, ook tijdens werktijd werd een slokje niet versmaad: “geen schip werd gelost of de lossers eisten eerst hun kruik en na afloop van iedere brand werd aan de spuitgasten een hartversterking verstrekt”. (citaten uit het boek van Thom de Vries).

Gerrit zal de zomerkermis ongetwijfeld bezocht hebben en misschien daar wel zijn toekomstige vrouw hebben leren kennen. Op 30 juli 1863 namelijk, hij was toen 25 jaar, trouwde hij met Lamberdina van Brummen, een boerenmeid uit Heerde, dochter van Gerrit van Brummen en Janna Halfwerk. Het huwelijk werd al op 15 november van dat jaar gezegend met een dochter: Geertje.

Lamberdina stond dus zwanger voor het altaar. Dat was natuurlijk in strijd met de kerkleer; anderzijds was het een bevestiging van de vruchtbaarheid van de vrouw en werd er minder zwaar aan getild. Zij waren ook niet de enigen die het overkwam, veel huwelijken kwamen op deze wijze voortijdig tot stand. In de eerste helft van de 19-de eeuw was dit zelfs 1 op de 4, later

werd dit minder. Het kwam meer voor bij de hervormden. De bevolking behoorde toen voor 70% tot de Nederlands Hervormde kerk, 23% was Rooms Katholiek. De familie Van Ittersum behoorde zeer waarschijnlijk toen ook tot de NH kerk, want ook mijn ouders en grootouders waren Nederlands Hervormd. Katholieken en hervormden vormden gescheiden gemeenschappen, maar de religie stond het naoberschap niet in de weg. Men hielp elkaar wanneer dit nodig was. Gemengde huwelijken kwamen echter vrijwel niet voor. Voor de kerkgang waren beide religies aangewezen op Zwolle, want Ittersum had geen kerk.

De ontwikkelingen in de lage landen stonden niet stil. De industriële revolutie was met enige vertraging ook in Nederland doorgedrongen. Niet dat men daar in Zwollerkerspel veel van merkte, maar de komst van de trein zal de Van Ittersums niet zijn ontgaan. Op 4 juni 1864 was het groot feest: de eerste trein arriveerde vanuit Utrecht over de juist voltooide spoorbrug over de IJssel in Zwolle, weliswaar op een provisorisch station.

Het stationsgebouw liet nog vier jaar op zich wachten, maar dat was dan wel een klasse I station. Het staat er nog steeds vrijwel in de

oorspronkelijke staat en is een rijksmonument. Zwolle was eindelijk, 25 jaar nadat de eerste trein in Nederland reed, aangesloten op het

spoorwegennet. Men kon 4 maal daags naar Utrecht volgens de dienstregeling. Niet dat de familie nu snel die trein zou pakken, want een enkeltje derde klasse kostte 2 gulden, twee maal het dagloon van een arbeider.

**VERTREK DER TREINEN
OP DE NEDERL. SPOORWEGEN.**
Winterdienst.
CENTRAAL-SPOORWEG.

1)	Van Kampen naar Utrecht	7.--, 8.50, 11.40, 5.50.
1)	" Utrecht naar Kampen	8.5, 12.45, 3.45, 7.50.
1)	" Zwolle naar Utrecht	7.28, 9.25, 12.15, 6.20.
"	Zwolle naar Kampen	10.35, 3.54, 7.13, 10.20.

1) Alle deze treinen in correspondentie met die van en naar Rotterdam en Amsterdam.

Het ging daarna snel met het spoor want al in 1866 kwam de verbinding naar Deventer tot stand. Die liep door Ittersum, 800 meter ten westen van de woning van Gerrit.

Gerrit is met zijn vrouw op hetzelfde adres in Ittersum blijven wonen (nr. 6). Het echtpaar zou negen kinderen krijgen. De tweede, Johanna, kwam al een jaar na haar zusje. De derde, geboren in 1866, was een jongen: Gerrit Jan, mijn grootvader. Helaas heb ik hem niet gekend, want hij stierf al voordat ik werd geboren. Foto's en documenten heb ik nog wel gevonden. Zie daarvoor het volgende hoofdstuk.